

ФОКУСЪТ НА СИМВОЛИТЕ: ОБОРИЩЕ КАТО ИЕРУСАЛИМ (ОБРАЗИ НА НАЦИОНАЛНАТА ПАМЕТ)

Иван Русков

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

The place *Oborishte* plays a key role in the 1876 April Uprising. Later, it becomes a memorial place, a symbol of self-sacrifice. In a series of speculative articles it has been called Jerusalem (Gethsemane). Thus the symbol is a focus for observing the Bulgarian national history through the Biblical prism.

Key words: symbol, Bulgarian history, 1876 April Uprising, *Oborishte*, Jerusalem (Gethsemane)

Панагюрският печат от 20-те и 30-те години на ХХ век осмисля *Оборище* чрез символната топка на свещеното писание. В културно-исторически план подходът е принципно познат: дадено име се превръща в храм на национални идеологеми. То е аксиологичен оператор за съпоставки, идеалният център, откъм който се вижда и тачи паметното и величаво някога, а настоящето, съзирано като духовен и социален хаос, се нуждае от назидание, за да се възроди по образ и подобие на императиви от храма. Усещането за хаос и провалени водачи се оглежда например в думите „Когато слепец слепци води, и двамата падат в ямата“, приписани на отдавна забравена личност от миналото. Така още в първия брой¹ на в. „Панагюрско ехо“ Ст. К-в [Ст. Карапетров] скрито цитира Христос (вж. Матей 15: 14), за да открие безпътното време. Средищен идеологически екран за себенамиране откъм храма става петдесетгодишният юбилей на Априлското въстание, чието официално честване е планирано за 1928 г., но и в подготовката за реалното му отбелязване през 1926 г. (вж. ПЕ, г. III, бр. 120, 1 май 1926) личи конструирането на обединителен център: телеграма до царя, военна музика, сбор на колоездачните дружества от страната, представяне на сцена от „Кървава песен“... Но друга сцена с друг водач скрепва минало и настояще в единен театър (вж. подр.

¹ „Обществени водачи“ – *Панагюрско ехо*, г. I, бр. 1, пон., 21 ян. 1924, с. 1–2; съкратено – ПЕ.

ПЕ, III, бр. 121, 8 май 1926, с. 1–2): министър-председателят Андрей Ляпчев държи реч след молебена на площад „Долната чаршия“ (пл. „Бенковски“), говори и на Оборище, пред каменния кръст, изтъквайки, че е „натоварен“ от Н. В. Царя да поздравя множеството и заедно да извикат „да живее България“. Несъмнено хаосът се е свил в ъглите на вселената, уплашен от гръмогласното „ура“, трите залпа на ловците и вдигнатия на ръце Ляпчев... Картината с възнесения леп водач е още по-символична, защото се извършва в самото сърце на символичния храм, конструиран телеграфически свише. На изпратената от *Комитет 20 април* покана царят отговоря (ПЕ, III, бр. 122, 14 май 1926, с. 1), че макар и далеч от мястото, сърцето му тупти „с благочестивите трепети“ на участниците в тържествата:

Днес цялата Българска земя се е превърнала в храм, дето се славослови онова паметно безстрашие [...]. От тоя храм се прекланям и аз пред светлата памет на упокоените поборници от онова велико време и молиствам Всевишния здраве и леки старини на щастливо доживелите да пожънат всенародното признание и поклонение пред техния подвиг...

Нека с благослова за жътвата прекъснем царственото молистване и за момент да си представим какво би било, ако молистващият бе на мястото на Ляпчев. До самозвания цар Бенковски, яхнал своя кон и със сабя в ръка изискващ пълномощно или „сбогом“, е понесеният на ръце Борис III. Спектакълът е трансисторичен и „свързва“ сабята на Бенковски с меча на Борис I, писали с кръви историята на бъденето ни... Не сме далеч от очите, с които се възсъздават образи и видения из недоразбраното ни минало и все ненаучените уроци на историята. Но да останем в рамките на храма и „молистването“. В „телеграфичното слово“ е видно, че „днес“ не България, „Днес цялата Българска земя“ е храм. И то тъкмо защото „днес“ България и българската земя са различни неща.

Оборище „днес“ не само е символичният център в Храма, то е олтарът на възделената, но непостигната цялост на България. Пътят за символните припознавания на мястото е вписан в повече или по-малко сходни моделности. Той е и предзададен, и предзадаващ. Разбира се, перспективата *Оборище – обор – ясла* е само имплицирана в текстовете, обговарящи името на местността (Оборища – Оборище – място за укриване, езически капища и пр.). Предпочита се новозаветната символика на саможертвеното. В невъзможния за фиксиране фокус на символични и буквални проекти единосьщието в троичността Панагюрище – Оборище – България се вижда като център, като столица на възделената териториална цялост, знаменателно изразена с *триединния* юбилей, на(с)рочен за 1928-а: 50 години от Априлското

въстание, 50 години от Освобождението и 1000 години от Симеоновия век. Десетки страници и на местната преса в продължение на няколко години се занимават с подготовката за достойна среща с Триединния. Ведно с непредвидените отлагания на Деня, трепетното очакване-планиране-преживяване-представяне на българския Триумвират, за което се пише от брой в брой – а и от година на година и след този юбилей, – разкрива десетки измерения на културноисторическия живот в тогавашното „днес“ и свързаността му с историко-социалните сюжети на нацията от далечното минало до нашето „днес“ „тук и сега“. А в „тук и сега“ на своето вписване в тогавашния хоризонт ще обърнем внимание само на няколко пункта, част от символ(ич)ните траектории на историческото биване.

В тях видът и името на паметното място трябва да са универсални конектори. Дългогодишни спорове оглеждат този стремеж: какъв паметник да се построи в града, с какъв да се замени каменният кръст на Оборище, как да се промени обликът на самото място и се изгради път до него, как да се набавят средства. Инициативите и идеите са многобройни, резултатите – малко и незадоволителни, а укорът, персонифицирането или споделянето на вината не сменя усещането за неадекватност на замисъл и действие в опита за намиране на подобаващ монументален израз на почитта към героите и делото на Април 1876. Изключително дълга и интересна е биографията на паметника в града, по една или друга причина останал незавършен повече от десетилетие, виждан от едни в *триединството* паметник-театър-музей, а от други – паметник-читалище-музей. Препъникамъкът не е само в неочакваната срещуположност театър : читалище, а и в кризата – социална, икономическа, духовна, която, без да е единствената причина, дава простор и на съотнасяния, търсеци баланс в даванията: какво Панагюрище е дало на България и какво тя на Панагюрище, кой какво и кому дължи... Изкусителната одисея по съграждане ложето и въдворяването на вярната и признателна памет в града заслужава да ѝ се отдадем изцяло, но в изложението си тук ще разгледаме най-вече случващото се с името *Оборище*, като започнем с текста на Г. Байректаров „Сторени грешки, но нека са простени“ (в. Панагюрски глас, г. II, бр. 100, 4 апр. 1929 г., с. 1): „Ползата от паметника тепърва ще се види. Той не само ще напомня дълбоката признателност от поколенията към герои и дейци от априлската епопея, но ще краси градеца и за него ще идват от далече на поклонение в българския Ерусалим и „Синай“ – Оборището, за да се чудят на великата доблест и саможертвеност.“

Няма да се питаме дали Иерусалим се отнася до града Панагюрище, а Синай – до Оборище, дали и двете са предложени като имена за Оборище, или образуват неразривна слятост. Впрочем Синай не ще срещнем повече, но това едва ли е търсене на „съобразност“ в срещите ни с Бога. Главното е в замечтаването: мястото „тепърва“ ще разкрие ползите си като средище за националната памет. То (ще) е разпознаваемо в светлината на библейската топка, неслучайно подбрана и въздействаща със свободата да се припознава сноп от възлови сюжети и персонажи от Стария и Новия завет, осъществили Божия промисъл. Атрибути като „българския“ подчертават риторическата архитектура, въз/раждаща своето в провиденциалния модус на библейското. Според пригодното за даден повод акцентът в прочита може да се окаже ту избраността на народа (ни), ту избраността на водача (ни), ту саможертвата (ни) и т. н.

През май 1929 година отложеното (заради земетресението от 1928-а) официално срещане на Триединния се случва, но не според очакванията. В статията „Грешка на правителството“ се дава израз на разочарованието: „Правителството стори грешка, за гдето не включи между другите тържества и Априлското въстание. То също стори грешка, за гдето не изпрати свой представител да открие тържествата в Панагюрище. При все това тържествата бяха големи“ (в. Панагюрско ехо, г. VI, бр. 279, 21 май 1929, с. 1).

Ехото в Панагюрище не скрива огорчението си – „при все това“ е акцент, оголващ разрива: ако мястото „тук“ е средище на националноисторическата памет, как така е „изключено“ (правителството „не включи“) от хилядолетната сцена... Не е имало посрещане, нито изпращане на височайшите особи и „провождане на делегати от Панагюрище за общите тържества в София“. Ехото не проклена себелюбците, напротив, настоява, че с изключение на присъствието на Н. В. Царя и правителствени лица оповестената програма почти изцяло е изпълнена. И да добавим – ритуализирано се компенсира незачитането и се достига до отсъстващите: Триумвиратът трибунно триумфира...

Още на 11 май вечерта на площад *Бенковски* при провеждането на тържествена заря реч произнася полковник Иван Дипчев, председател на Панагюрското благотворително дружество „Оборище“ в София, син на Райна Княгиня. Синът на легендарната знаменоска описва причиненото ни от другите разорение, мотивиращо ни за сплотяване и възправяне: гробовете са в треви, правдата ни е потъпкана в Ньой, покойниците отново са в борбата... Речта завършва с призива да извижат „ура“: „Нека нашето ура достигне до нашия дворец. Да живее Н.

В. Царя, да живее България!“ Мощното ура на войниците е съпроводено с „Шуми Марица“, после камбаните „бият мъртвило“, а два триметрови жертвеника, поставени пред сградата на недовършения театър-музей, „се поддържат“ с огън и тамян. Десетки са любопитните моменти в тържествата, описани в 12 последователни броя: от бр. 279 до бр. 290 включително. Основното в тях е реториката на прославата и разгръщането на символната топка. На 12 май историкът Димитър Страшимиров, пратеник на правителството, обяснява, че то не дошло заради тържествата в Преслав, „дето се празнува хиляда годишнината от царуването на Симеона и дето нашия Цар трябва да е обкръжен от всички министри“. Страшимиров неволно потвърждава впечатлението, че някой е изключил Панагюрище от Триумвирата на колесницата на историята... Виновна е кризата: тържествата били „наредени“ по план да започнат от Панагюрище, но поради тежките обстоятелства на живот са съкратени разноски и време. Така икономиката строшава зъба на реториката, но само за кратко: на сцената – площад *Бенковски*, пред неотворената сграда на паметник-театър-музея, отново е полковник Дипчев, който твори устоите на родното:

... тук, на това свято място, което с пълно право трябва да наречем Български Иерусалим, да се поклоним, отдадем нуждната почит и признателност на падналите през 1876 година за свободата и независимостта на българското племе.

Взаимообратът е забележителен: чрез словото и образа на сина на Княгинята *Българският Иерусалим* е „въдворен-и-въдворяващ“, „включен-и-включващ“: „споена“ е нишката на историята, проговорила е кръвта на митологизираното родно, майчино, саможертвено, знаменателно...; пред паметник-театър-музея е по/казана нашата история и тя е (като) свещената история и мисия на Сина на Девата. Тънка е границата между тържествено и помпозно, между патетично и бутафорно. Достатъчно е да се дистанцираме от иманентни за ритуалната конвенция особености, съобразени с дадено място и време, за да се преобърне смисълът и ефектът от казаното, което би следвало да е сякаш с/видно за всекиго от приобщените: съучастно биване, вписване „в хода“ на тържеството, впрегнало мъките на словото... Работата на символа и работата със символа и неговите подобия са неизменни за формирането и разгръщането на идеи въобще, включително на сцената на идеологическите изкушения и изкусности, проявима в десетки употреби на слово и образ. Приликите и разликите между една и друга история, мит, личност, работа и употреба са принципно ясни или доловими даже и при толкова трудния жанр на тържествената публична реч при чествания, но – очаквано – тези разлики са основа-

та, предпоставката, стимул за съучастни традиционни или нови решения, предлагащи определени визии за себе си и другите, за действителни и символични връзки между нещата. Връзки, които разкриваме, но и които, бидейки вече разкрити, предначертани, подсказани някога от някого, ни притеглят, привързват, притежават, правят ни част от ритуализираното пресъздаване на истории, участии, проекти, тъй че в акта на тържественото говорене не само полковник Дипчев изглежда пристегнат в мундира на етнокултурния блян. При него обаче, бидейки син на Княгинята и в същото време офицер на Н. В. Царя, много по-отчетлива и многостранна е и връзката с миналото (бремето на рода, на племето), и повелята на дълга... Той е овластен да разгръща възделени хоризонти, но е и подвластен на отработени представи, на общностната нагласа, която очаква да преоткрие у него вътъка на славното начало от митологизирания образ на родната му майка и героите на 1876. Във фокуса на тези интегративи и императиви сякаш по необходимост в словото му се поражда българският Иерусалим – мястото, от което се вижда всичко и което е видно отвсякъде. В с/видността на словото си поклонникът офицер реди картини, плетенишката на само/жертвеното от Април 1876 насетне: въстание, потушаване, освободена, но необединена България, война през 1912 г. и съкрушаване на турците при Одрин и Люлебургас. „През 1915 година България тоже води война за националното ни обединение, но накрай културни европейски народи ни наложиха непоносимия мирен договор, подписан в Ньой, като откъснаха живи части от народа ни.“ Но нещастията каляват, да почерпим поуки как да мрем за родината, завършва полковник Дипчев, който бездруго е внушил, че мистичното тяло на България, мистичното тяло на народа е наранено, разкъсано от копията на културните народи... Речта е очертала облика на народа мъченик. Иерусалим е идеологическата топка в драматургията на биването му. Място за инициация на синовете.

През 30-те години триумвиратният поход се сдобива с нови лица за разгръщане на величави хоризонти посредством същата символна топка, но триединният модел се проявява през фигурата на единия, ницшеанският аспект в която, както ще видим по-нататък, невинаги е отчетлив. Стоян Костурков² е в тривиалното русло: още в самото начало на словото си той нарежда 20 април сред най-бележитите дати в историята ни и формулира изречението: „Народният ни Иерусалим е

² Вж. „Априлското въстание“, в. *Оборище*. Специално издание под редакцията на Недьо Горинов, г. II, София, 3 май 1935, бр. 3, с. 1; изданието е самостоятелно, до заглавието в каре е изписано *20 Април 1876*.

ОБОРИЩЕ“. С определянето му като „народен“ сякаш се редуцира обхватът на символа Иерусалим. Това впечатление се уплътнява с твърдението, че делото на въстаниците не е достатъчно *оценено* от държавата. Към делото обаче не е достатъчно *приобщен* и народът ни. Бидейки тривиален риторически жест, изразът „не е достатъчно“ обхваща всички българи и макар привидно да диференцира естеството на „недостатъчността“, е стъпил върху нея като опорен камък: обратното е просто невъзможно да се каже. Ето защо недооценката на държавата и недоприобщеността на народа са, от една страна, единосьщие в полето на не/признателността, а от друга, неизбежният риторико-идеологически модус, топиката на поклонниците, чието биване завинаги ще си остане в дълг към покойниците. А в изреча „народният ни Иерусалим“ пък ще остане непрокудена, но и неприобщена, ще остане митарстваща мисълта за привидно „изключване“ на институционалното от народното, а заедно с нея е отворена и вратата за не/прокудеността на фарисеи и търговци от...

Но да не прибързваме, защото времето за жътвата не е дошло.

А „сега“ сме очи в очи с кулминацията на 30-те години, формирана с колоните на в. *Оборище* (Информационен седмичник. Излиза всеки понеделник. Панагюрище. Урежда комитет. Ред. Генчо Гимиджиев). Вероятно неслучайно се пише година първа, 1937, въпреки че вестник с това име излиза още през 1924 г., но ще оставим настрана историята на една или друга не/приемственост в пресата, така както изоставихме историята на боравенето с Иерусалим, Синай и др. символи години по-рано, и то не само в пресата ни.

Името на вестника е в каре картина горе вляво на страницата: по диагонал в картината с готически шрифт отдолу нагоре е изписано *Оборище*. В левия ъгъл над надписа в карето е представен стилизирано паметникът на Оборище, цифрите 1876 и 20 [Април] личат. Паметникът е сред слънчеви кръгове, център на сиянието. Долу вдясно под надписа, като своего рода престол, както би казал чорбаджи Мичо от „Под игото“, е изрисувано черешово топче. Най-горе вдясно на първа страница, срещуположно на карето с името на вестника, в курсив е набран ключов фрагмент из славослова в „Кървава песен“, песен II – „Оборище“, без да се указва името на Пенчо Славейков и творбата му.

Оборище!

*В светий венец на имената,
венец България що кити и до край
ще кити – блясък от тебе що сияй,
тям той и само той величие придава.*

В така композираното издание е импресията на Д. Страшимиров „От къде почва България“ (*Оборище*, г. I, бр. 1, 28 юни 1937, с. 2), в която припомня как като гимназист за първи път посетил този край и как местен младеж възкликнал, разбирайки закъде се е упътил гостът: А-ха, идеш да видиш отдекато се почна България. Добре, добре – придаде той наставнически. – Така и трябва. Съзвучна с някогашния възторг на Страшимиров, мисълта на „добродушния човек“ не му се сторила наивна: А думите на непознатия Панагюрец заживяха като правда в душата ми. И действително, **без десетдневното царство в Панагюрище, без първото Велико Народно Събрание в Оборище, огнището, което разпрати Свещения огън в сърцата на борците, без Великото Априлско възстание – щеше ли да възкръсне България?**

Изреченията за „отдекато“ започва България, за раждането-възкръсването ѝ (потъмнени в оригинала), наивни или не, са вариант на познати схващания, но те са били необходими за вестник *Оборище*, неслучайно излизащ с година първа, брой първи на 28 юний 1937. Изглежда, вестникът е роден от раждането на престолонаследника княз Симеон на 16 юни 1937, оповестено на първа страница: „Раждането на престолонаследника предизвика буен ентузиазъм“. Раждането не замества програмата, напротив – „Нашата задача“ е поместена точно над заглавието за раждането. Писаното за това раждане обаче както в този брой, така и в други, а и в ред още издания, е писане като за знамение, културноисторически мост, свързаност с деди и слава; и в същото време – манифест за бъдното. То е повече от коя да е програма. В композицията на страницата то *въз*-става в смисъла на карето картина със слънчевото сияние, паметника, надписа Оборище и черешовото топче, от едната страна, и на Славейковия цитат, от друга. Най-малкото – Славейковото виждане за венеца от имена и блясъка, който им се придава, влиза в разноречива оценъчна перспектива с венцехвалението за Младенеца. С раждането е *въз*-станал и текстът на Страшимиров, то е приливът на възторг, оставил „неувяхващи образци“ в апотеозно *въз*-станалите рамки на телеграмата, репортажа, лириката, изпълнени с наричания, одически и провиденциални свидетелствания за раждането на Княза. Изглежда, „отдекато“ и „сегато“ на България се въплъщават в нов лик, в ново име, гарант за пребъдността. Не са спестени обаче и критичните погледи, незаслепени от блясъка на придобивката. Например Георги Белопитов още в заглавието вижда „Една жалка действителност“ с останки само на „пепелището от една велика епопея“ (бр. 1, с. 3); Трифон Кунев, смятайки, че е „дошло високото време на разкаянието“, разтревожен от липсата на „квинтесенция на българския дух“ и неизпълнената мисия на интелигенцията към народа, също още в заглавието се пита: „Ще ни прости ли той

тежкия грях?“ (бр. 6, 6 авг. 1937), а не без елементи на насмешка и дори с ирония спрямо представената в пътеписа на Димитър Павлов картина на настоящето е заглавието му „В Ерусалима на българската свобода“ (бр. 7, 31 дек. 1937, с. 2–3). В този Иерусалим има паметник на Марин Дринов, но „ни цветенца, ни тревица, ни дръвче“ край него; няма други паметници, а трябва; старците са като в „Българи от старо време“ – да не им паднеш на езичеца; панагюрци са бедни, но затова пък изобретателни – и как иначе, щом някога са изобретили черешово топче, защо да не измайсторят и градска пръскачка: от пълна с вода и качена на каруца голяма бъчва излиза надупчена тръба, това е пръскалото, творческо решение, нищо, че и по селата вече имат автомобили... За всички подобни разнопосочности както в тези седем броя, така и в други от текста *Оборище* би следвало да променим мащаба, нужен е близък план, за да видим разлома между помпозно и трезво говорене, между привидените в тържествения изказ устойчиви свръхценности и разрива със символния капитал на националноисторическите моделности, разрив, идещ с аналитичното вглеждане в себе си и своето общностно име и имане. Като горчива ирония звучи и публикуваният вдясно горе на първа страница, там, където в брой първи е цитатът от „Кървава песен“, славослов поклонение на Захарий Стоянов пред депутатите на Оборище. Каква неочаквана рамка в този неочакван седмоднев на *Оборище*: в брой първи, и само в него – *Кървава песен*; в брой седми, и само в него – *Записките*... Песен и запис на националноисторическата без/паметност.

За чието преформиране ключова роля отново се пада на офицер: полковник Н. Белоречки. Той описва³ посещението си на Оборище с група поклонници в нов вестник „Оборище“, представящ се за продължение на в. „Панагюрски глас“. Единият от надписите, срещнат на път към мястото, може да се прочете и в материали на други автори: пътникът трябва да види двете реки – Панова и Асарелска, които се сливат под моста така, както през 1876-а се слели душите на дедите ни „ей там по Панова река на Оборище“ по време на първото българско Велико народно събрание; пътникът да свали шапка и макар отдалеч, да се поклони, преди да отmine. Този надпис е поставен през 1926-а – вероятно във връзка с отбелязаната 50-годишнина от Април 1876. В гората нататък се върви по пътека като в тунел. Пътеписецът изрично потъмнява, за да открои какво предизвиква вълнението им:

³ Вж. „Оборище. Пътни бележки“, в. Оборище, г. VII, бр. 243 и 249, 23 февр. и 20 май 1939, с. 2–3.

Един надпис ни разтърсва из дън душа: / **Пътнико, цялата гора пред тебе е Гетсиманската градина на хиляди борци за скъпа свобода. Остави превозните си средства и с любов към Родината пристъпи из пътя.** / Мравки лаят по телата ни. О, български светци, ний идем при вас, вървейки по светите ви стъпки, с преклонени от любов сърдца и с умиление в душите. Любовта, безграничната любов към родината ни води на това свято място, за да се преклоним пред сянката Ви и да укрепим от вашето дело вярата си за ново величие.

Цитираното дава представа за патетиката, изразена и графично – с главното *Ви*, скрепващо любовта и вярата в пътя към ново величие. Впоследствие, както ще видим, сенките проговарят и дават отговори на важни питання.

Ако надписът с Гетсиманската градина е бил действителен, а не видение на полковника, новото в него е стремежът за „съобразяване“ с буквата в топографията на свещения град Иерусалим и разположената край него градина. От една страна, е налице вид „конкретизация“, с която е намерен „точният“ еквивалент на топоса Оборище спрямо библейската топка от Страстната седмица. От друга, символният му обхват е максимално разширен – Оборище е наречено Гетсиманска градина на хиляди борци за скъпа свобода, тоест място за свято поклонение на борците въобще, не само на тези от Април 1876 и не само на българските. Разбира се, написаното има свой недвусмислен контекст: не сме забравили надписа за сливането на реките Панова и Асарелска, нито разкриващата особеностите на родния пейзаж заръка за оставяне на превозните средства и с любов към Родината да се пристъпи из пътя... В патоса на поклонението и умиления се прокрадва мила родна картинка, живописност, в която – със или без изоставяне на превозното средство – пътят и пътеописанието е синтез от отработени през годините и очаквани като не/уместни „за случая“ думи, от буквално и условно пътуване в територии на свещеното. В това колкото приучено, толкова и очаквано формиране на пътя през годините *от* и *към* Иерусалим повтарянето на трафаретното, както и опитът за осезаема промяна в него са възможности било да преутвърдим, било да прекатурием товара на хаджилъка. А той, както помним от „Записките“, си има своите свещени наместници в бита и езика низ легендата на вековете и хайдушкото пеене в крайкотленските балкански възвишения: „Ей, Хаджи Юрдане! Натовари ли магарето?“ „Малко оста на, Хаджи Божице“ – отговаря други.

Въпросът за „където“ на магарето спрямо превозните средства и свещената топка на родното е вписан, неизкоренен от структурата и семантиката на разказите и ритуалите за покаяние и поклонение. И тъй като невинаги можем да разберем къде какво сме из/оставили или

внесли и как не/метаморфозно са превъплътени качества и облик на едно в друго, е по-добре да не иронизираме пътните бележки. Иначе наистина е добре да си даваме сметка, че някога Оборище е било място за укриване на хора и добитък. И трябва да знаем като какви и защо отиваме там „сега“, независимо как го наричаме: Оборище, Иерусалим или Гетсиманската градина. В края на краищата ред селища и у нас, и по други места из света също са наричани Иерусалим и в това „пришествие“ на името личат и стратегии на именуващите, маскиращи жаждата за сребърници, природени от символния капитал. Но това е друга тема: полковникът е духовен стожер, вещ водач към откровенията на душите: Надписите следват един след друг и минута след минута подготвят душите ни за поклонение. / О, това не са надписи! Да, пред нас из тайнствената пътека са застанали сенките на светците от „Оборище“ и братски ни здрависват и нашепват. Със светлината на историята ний вървим след тях.

Оттук насетне – в условността на модуса дочути гласове на сенки, листа, ехо... – само в бр. 243 можем да изброим цели дванайсет поучителни слова, мистични откровения на светците сенки към дошлите за поклонение души, вървящи със светлината на историята из пътеките на Гетсиманската градина... Пет от откровенията (четири от които потъмнени) изразяват предаността към Родината чрез вариации в семантичната верига вяра – жертви – труд – дело – единение... Някои сенки не само говорят, те имат и внушителен лик: По-нататък левент юнак, цял в патрондаши и с пушка на рамо, ни зове със словата на хилендарския светец: / **Българино, не се срамувай от рода си! С труд и постоянство ще издигнем България. Имай вяра! Работи, където и да си ти!**

Крачка след крачка, шум на реката, мостче, пейка, сенки, гласове, удивление на поклонниците, вдигане ръка към небето и заклеване пред даден глас, възклицания... Пътеписът се превръща в драматургия, в спиритуалистичен спектакъл: „Като че сме в друг свят – света на безсмъртните души“. Душите са същински актьори: „Сянката на един стар харамия ръкомаха и декламира: „Живота е живот за онзи, който знай – свободен да умре за роден край.“ Белоречки веднага добавя: „Каква дивна философия!“.

Дали тази драматургия е (била) уместна, е отделен въпрос. В случая сме в позицията да боравим с нея, да включим и изключим звена от нейната спекулация в своята: така работата ѝ може да се окаже съвсем принизена въпреки цялостния ѝ стремеж да бъдат отличени страни на българския дух. Изглежда, светлината на историята, с която поклонниците стигат до обителта на безсмъртните души, е запалила факела на патриотичния катехизис, трансформационен роднина на катехизиса, откърмил митарствата на блажена Теодора. И с два-

та се стига до вечния живот. Дори да не бе последното изречение в пътеописанието на Белоречки: „Виденото и преживяното не се под(д)ава на описание. България е рай – това е всичко“ (бр. 249), пак бихме казали същото. Работата обаче е далеч по-сложна. Нека се спрем „за минутка“ на финала в бр. 243. Там се задава въпрос, смайващ отговор на който дава ехото:

„Нима всички от „Оборище“ са живи и тук? – се питам, а ехото ми отвръща: „В тоя храм на светия олтар на саможертва пламъкът гори, той нека вашия разум озари и го обжегне с гордия си жар, и го вдъхнови за повдиг свят.“ Да, всички са живи във вечността и пламъкът на горящите им сърдца ме обгори, защото чух ги да казват, че: „на вечността сбра мрака скути тъмни, в света за ново битие да съмне, възстана робът и божи дух свободен турна нов живот начало.“ Далечното ехо на Балкана допълни / „Обичта към Родината не е мечта без дело“.

Прекрасен монтаж, взрив в канона... Подобно на издекламираното от сянката на харамията, което не доогледахме заради ръкомахането ѝ, този финал с олтар на саможертвата и възстанал роб ни изглежда много познат, но не съвсем. Познати, но не съвсем, ни изглеждат и други нишки в интертекста, с който Белоречки свободно работи. С текста си – към който нашите резерви бездруго ще останат – Белоречки показва как работи символът Оборище (Гетсиманска градина) и как се работи със символа Оборище, а и не само с него. И тъй като познатото ни се струва своеобразна пресечна точка на възрожденско и поствъзрожденско градене на патриотичния лик, се връщаме обратно към вестника, вираме се в редовете, които сме минали отгоре-отгоре, и тогава разбираме, че на сцената на Оборище са били и Ницше, и Пенчо Славейков, и Боре Вихор, и Бойко Раздяла, и Свърхчовека, и... „Кървава песен“, и „Химни за смъртта на Свърхчовека“, и „Сто и двадесет души“, и „Марш“ – песен, химн, марш в Библията на вековете, в храма на битието, в което са и героите от Каменград, и героите от Острова на Блажените; Жреца воин и неговите рожби, пленени от полковника – пленили полковника... Дали Жреца на живота би простил на полковника, дали би го венчал „на блага прошка с лавровий венец“ за възпитателните замени: *самовяра – саможертва; възстана Бог – възстана робът...* Каква ирония спрямо мита за вечното завръщане на Ницше, за работата си върху който Славейков, нека бъде за работата на Раздяла..., настоява да видим у „нашия поет един ученик на немския поет-философ, а не духовен негов раб“. Освен това с първа строфа от думите на Четвъртий глас в „Химни за смъртта на Свърхчовека“ се изразява императив-пожелание „в живота да е слънце радостта“, в този смисъл в душата си, „в свещений неин храм“ да не допускаме тъгата. В пътеписа обаче, като навсякъде се елиминира строфичното

оформление, се взема и видоизменя казаното във втора строфа и тя в новия контекст идеално пасва на идеята за Оборище като храм, в който гори олтарът на саможертвата... Въпросът не е в това, да покажем как се изменя философско-естетическата концепция на Славейков (Раздяла), а по-скоро в друго: как с това изменено разбиране за олтара текстът на химните се полага в интенционалния хоризонт, по-присъщ за „Кървава песен“. В добавка, измененията разкриват как върху мита за вечното завръщане се полага митът за вечното въздигане или възкресението на народа ни: в „Кървава песен“ например „възкръсний ден“ е сред водещите идеологемни оператори. Съществено е, разбира се, как Славейков разработва тези два мита, които Белоречки е припознал откъм приречните гласове край Панова и ехото на гората в Оборище. Оборище се оказва свещената обител на единосьщното свое, средище на безсмъртните души от Хилендар до Острова на Блажените и от Царицата на горите до Балкана.

Тъй рече Белоречки. Белоречния презапис ще оставим без конкретна и детайлна съпоставка с текстовете на Славейков. Любознателният читател несъмнено би запълнил тази евентуална празнота. Трибуната на „всенародното тържество“ обаче не търпи празно пространство. И тук по един или друг начин се общува със сенките на дедите, но все повече се усеща сценичната приученост. Слово и празнословие преливат, пунктовете на паметното не намират нов символен фокус, чудодееен мост по пътя към другия бряг, консолидиращ модус за националния подем. Усеща се разривът, многосъставната дистанция между записа на миналото и почерка на водачите в новото време, все в същата 1939 година, в която е отбелязана поредната годишнина от митичното първоначало през 1876-а (в. Оборище, г. VII, бр. 249, 20 май 1939, с. 1 и 4: „Отпразднуването на 20 април“); четем същия брой, в който като подлистник е отпечатана споменатата вече втора част от пътеписа на полковника. В речта си панагюрският депутат Никола Търкаланов приветства дошлите в „Иерусалима на българското политическо освобождение“. Но и при тази модификация на обхвата и конотациите на понятието принципът на работа със символа е съхранен: той трябва да „освети“ виждането на родното посредством озаренията на свещеното. Промяната е в рамките и властта на приученото славословие: „На днешния ден, преди 63 години, нашите праотци дадоха обет и се саможертвуваха пред олтара на родината с един рядък идеализъм, наречен от някои безумие, да се борят с могъщата тогава Отоманска империя. Историята, обаче, отбелязва лавров венец върху тези свети и блажени дни“ – продължава Търкаланов. Вестни-

кът представя и шествието към Оборище: „Хиляден народ от села и градове се стече тук, в легендарния български Иерусалим, с нескрито чувство на гордост.“ В святото място генерал Марков, началник на Пловдивския гарнизон, държи реч, полага венец на паметника, но не забравя и кой е венценосецът „днес“. Като своеобразно продължение на някогашното мощно „ура“ на полковник Дипчев и неговите войници, генералът завършва с призива: „Нека си спомним в този тържествен час за нашия Върховен вожд – Н. В. Царя. И нека дадем клетва, че ще го следваме“.

Съвсем скоро Борис III ведно с други водачи ще бъде осветен откъм *Оборище* като въплъщение на дългоочакваното славно настояще, дотворило недотвореното от... Това осветяване ще разгледаме в друг опит. Несвоевременно ще завършим с думи на Сл. Данаилов. Те не са финал – финал в подетата линия по-скоро не съществува, не в линеарния времеви смисъл, а в концептуалния. Не сме в омагьосан кръг, но митът за вечното възвръщане има свои модалности, които се нуждаят както от ред ресурси на миналото, така и на настоящето, за да проектират бъдещето и за да преоткрият или откажат изконности в дългия път. Новата концепция невинаги е толкова сложно синтезирана на историко-философски с митични визии за възсъздаване на епични архитектури на националното. Неуспокоеността на пренарежданията, играта на историческата сцена изключва припознаването на единия. Бенковски у Славейков „просъществува“, докато черешите узреят и въз/стане образът на Войводата – от *Кървава песен* през белоречията на времената, та „чак“ до символичното му и буквално каптиране и капитализиране и в сребърните нишки на брадата от водния знак посред сребърниците на нинешното велеречие на Автора и Войводата „във висинето“ на ричага всемогъщ за мъртвите народи – светия капитал... Кой не разбира, че велеречието иде от Оборище? Кой не вярва, че животът подражава на изкуството?

И че работата на кой да е символ и работата с него влизат в спогодимости, за които граници няма. В безизходицата, в която се въведохме с този кой знае кому потребен поглед към преживяваната националноисторическа съобщност и приговорност в нея някога, с колебливото търсене на перила в моста на времето, ще предложим думите на Данаилов, в които упованието в единосьщието на Оборище и кървавата песен на историята и творчеството ни е безусловно. Споменавайки ролята на „Записките“, Данаилов се концентрира върху представянето на Оборище в „Кървава песен“ на Пенчо Славейков. Според него поемата е „откровение, ново евангелие за душата на новото

поколение“, на Оборище е „прочетена като молитва пред стотици младежи“. Като изтъква значението ѝ, правейки паралел с други култури и литератури и ролята на представителни творби в тях, Данаилов пише, че у нас тя е неразбирана от онези, които са „израснали и откърмени с млякото на отрицанието“ и с нищо не са допринесли за напредъка на културния ни живот. Той обаче смята, че „Кървава песен“ отразява идеалите на няколко поколения:

Това поклонение на младежта, в Гетсиманската градина на нашия народ, станало за първи път в нашия обществен и културен живот след освобождението – един пример, който трябва да стане традиция за народ и представителство, това нейно преклонение пред „Кървава песен“, този свят обряд, извършен в историческото Оборище, ни кара да ценим и да мислим, че той е един от писателите, на когото животът подражава. Защото неговата „Кървава песен“ е нашето Оборище. Защото Оборище е кървавата песен на българския народ. Защото, най-сетне, и Оборище, и „Кървава песен“ отразяват идеалите на днешните младежи. („Оборище – „Кървава песен“, в. Оборище, г. VII, бр. 279, 15 авг. 1940, с. 2.).

Прозрение, откърмено в парадоксалната мисъл на Уайлд; парадоксът е точката на заплепените фокуси.